

ЦЕНТЪР ЗА СЕМИОТИЧНИ И КУЛТУРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

eБИБЛИОТЕКА

РОБЪРТ СКОУЛЗ

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

e-издание на Център за семиотични и културни изследвания
2017
www.cssc-bg.com

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

2

**ТУК НАВЛИЗАМЕ В НЕДОРАЗУМЕНИЯТА
(И НЕУДОБСТВАТА) НА ТЕРМИНОЛОГИЯТА.**

Жерар Женет

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

3

ДЕНОТАЦИЯ

Обикновено разбирана като същинско буквално значение, включващо понякога понятието означаване или референция, **денотацията** е назоваване. Нейна крайна форма е „собственото име“ с един-единствен референт, но с термини като „котка“ и „дърво“ назоваваме също класове предмети. В семиологията на Р. Барт и неговите последователи **денотацията** започва да се свързва със затваряне на значението, а оттам с цензуриране и политически натиск. Като крайна реакция против потискащата буквалност на **денотацията** Барт я отрича изцяло, твърдейки, че **денотации** въобще не съществуват – има само *конотации*, последната от които – тази, на която сме се спрели, наричаме **денотация**. Това често изглежда преувеличено, но е полезно като коригиращо мнението, че буквалните значения са естествени закони или Божии заповеди.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

4

ДИЕГЕЗИС

И **диегезисът**, и **мимезисът** са страни на представянето на действия или събития. Но, най-просто казано, това, което се показва или изиграва, е **миметично**, а онова, което се разказва или препредава устно, е **диегетично**. В най-точната си употреба **диегезис** означава последователност от действия или събития, реконструирани от интерпретатора на даден поведователен текст.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

6

ЗНАК

За Сосюр **знакът** е двупланова даденост, състояща се от *означаващо /звук/ образ/* и *означаемо /представа/*. За Пърс **знакът** е нещо, което замества нещо друго за някого, в някакво отношение или в някаква степен. Пърсовият знак има *обект*, към който се отнася, *интерпретант*, който този **знак** създава в съзнанието на своя интерпретатор, и *основа*, на чийто фон се определя интерпретацията. Различните основи водят до три типа знаци: *иконичен*, *индексиален* и *знак-символ*. Последователите на Сосюр са видоизменили понятията за *означаващо* и *означаемо*.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

7

ИКОНИЧЕН ЗНАК /ИКОНИЧНОСТ/

В Пърсовата теория на знаците всеки даден знак е **иконичен** дотолкова, доколкото означава по силата на някакво сходство или подобие между него и това, което означава. Рисунките и диаграмите са най-честите **иконични знаци**, но звученето на думата [wu:lf] (вълк) също е до известна степен **иконично**, защото напомня кучешкия лай. Всички ономатопеични ефекти се определят от **звукова иконичност**.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

8

ИНДЕКС /ИНДЕКСАЛЕН/

В Пърсовата теория на знаците един знак е индексален тогава, когато съществува осезаема или екзистенциална връзка между знака и това, което той означава. В „Робинзон Крузо“ следите от стъпките на Петкан по пясъка Робинзон възприема като **индекс** за присъствието на хора. Непреднамерените лицеви или телесни жестове се възприемат като **индекс** за емоционални състояния, поради което са по-правдиви от словесните описания за тях */символите/*. Изчервяването, прималняването или разтрепераните крайници някога са говорили много. Но с усвояването и разбираемостта на кодовете нараства контролът върху непреднамереното и неконтролируемото в нашето поведение. Изчервяването може да бъде предизвикано съзнателно. **Индексът** клони към конвенционалния *СИМВОЛ*.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

10

ИНТЕРТЕКСТ /ИНТЕРТЕКСТУАЛЕН/

За семиотици като Барт, Женет, Кръстева и Рифатер тази дума има много специални значения, които преливат от едно към друго. Общият принцип е следният: точно както знакът насочва към друг знак, а не направо към предмет, така и текстовете насочват към други текстове. Човекът на изкуството пише или рисува, пресъздавайки не природата, а начините, по които неговите предшественици са текстуализирали природата. Като следствие на това **интертекст** е текстът, който скрит в друг текст, оформя значение – независимо дали авторът съзнава това или не. Балзаковата „Евгения Гранде“ е **интертекст** на Бартелмовата „Евгения Гранде“, разбира се, но това оголване на **интертекстуалността** е пародия на процеса, който обикновено е по-малко очевиден и оперира по по-сложен начин. Успоредно на безграничния семиозис имаме също така безкраен регрес на текстовете. Всички елегии са **интертекстове** на „Елегията“ на У. Мервин.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

11

КОД

Според семиотиците всяка разбираемост зависи от **кодове**. Винаги когато *осмисляме* дадено събитие, то е, защото притежаваме определена система на мислене, код, който ни позволява това. Някога светкавицата се възприемала като жест на могъщо същество, което живее високо в планините или на небето. Сега я възприемаме като електрическо явление. Един **митичен код** е бил изместен от **научен код**. Човешките езици са най-съвършените известни примери на **кодирание**, но съществуват кодове, които са сублингвистични /например изражението на лицето/ или супралингвистични /например литературните конвенции/. Интерпретирането на сложни човешки изкази изисква едновременната употреба на **няколко кода**.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

12

КОНОТАЦИЯ

Значения, свободно свързани с една дума посредством историята на нейната употреба, се наричат **конотации**. В семиологията на Р. Барт **конотациите** се активизират по риторичен път и всички манипулативни или „класически“ текстове се стремят да ограничават и насочват „метонимичния лост“ на **конотациите** чрез систематизиране или затваряне на **конотативния** поток. Авторът на художествена литература създава герой, като ограничава броя на определенията, свързани с дадено собствено име.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

13

МИМЕЗИС /МИМЕТИЧЕН/ - 1

Запазвайки традиционното си значение на имитиране или представяне, този термин сега се използва и в два по-специални случая. Противопоставен на *диегезиса*, той означава изиграване на представяното в противовес на представа за събитията, базираща се на словесен текст. Читателят на една пиеса е зает с *диегетична* дейност, а актьорът изрича думите и изиграва действията от текста. Това е **мимезис**. В друг контекст **мимезисът** се противопоставя на *семиозиса*. В такъв случай **мимезисът** е опит да се вземе езикът като буквално представящ.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

14

МИМЕЗИС /МИМЕТИЧЕН/ - 2

Когато това е невъзможно – както при метафората, метонимията и други фигури на речта – интерпретаторът трябва да се прехвърли от **мимезиса** към *семиозиса*. С други думи, читателят трябва да се откаже от опитите си да се движи от думите към нещата и трябва да приеме принципа на безграничния *семиозис*, движейки се от дума към дума, от *знак* към *знак*. /вж. *интерпретант*/

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

15

ОЗНАЧАВАЩО

Акустичният образ, който, свързан с понятието, съставя *знака* в Сосюровата лингвистика. По-късно някои семиолози, следвайки Барт и Лакан, отхвърлиха схващането за каквато и да било трайна връзка между **означаващо** и *означаемо*, твърдейки, че **означаващите** „плуват“ и привличат *означаеми*, които се сливат с тях, за да станат на свой ред **означаващи** на други *означаеми*. Главният резултат от това е принизяването на значението на термина *означаемо* и създаване на бъркотия, както личи от непоследователността, с която се превеждат **означаващо** и *означаемо*, например в S/Z на Барт. Със сигурност може да се каже, че сега никой от тези термини няма точно значение, и това може би оправдава *семиологичната* позиция по този въпрос.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

17

ПАРАДИГМА /ПАРАДИГМАТИЧЕН/

От времето на Сосюр семиотиците са наследили схващането, че всеки *знак* съществува в своя *код* като част от някаква **парадигма**, система от отношения, които го свързват по прилика или разлика с другите *знаци*, преди още този *знак* да се е появил в даден изказ. В езика една дума е **парадигматично** свързана със синоними, антоними, други думи със същия корен, думи с подобно звучене и т.н. Тази **парадигматична** структура предлага потенциалното поле за заместванията, които пораждат метафорите, игрите на думи, метонимиите и други фигури. Понятието за **парадигма**, доведено до крайност, клони към безграничния *семиозис*. /вж. *синтагма*/

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

ПРАГМАТИКА

18

Част от триадата, използвана от Чарлз Морис и някои други теоретици с цел да се дефинират проблемите на семиотичното изследване, **прагматиката** се отнася до онези аспекти на човешката комуникация, които са функции от ситуацията, в която се създава даден изказ: най-вече в отношенията между говорещия и слушащия. Част от **прагматиката** са такива неща като акустични затруднения /разстояния, шум/, но също и емоционалните взаимоотношения и тези на властта и силата. Иронията често се корени в **прагматиката**.
/вж. също семантика и синтактика/

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

19

РАЗКАЗ /Story/

В отличие от *дискурса* **разказът** се отнася до събитията и ситуациите, пресъздавани от даден поведователен *текст*. В отличие от сюжета /в теориите на руските формалисти и в някои други теории/ този термин се отнася до събитията в техния хронологичен ред независимо от реда на представянето им в сюжета. Една комбинация от тези две значения изравнява **разказа** с *диегезиса*. В сегашната *семиотична* теория историята или *диегезисът* винаги е продукт на читателя на *текста*, основаващ се на *знаците в текста*, без обаче да бъде тотално контролируем от тях.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

РЕФЕРЕНЦИЯ /РЕФЕРЕНТ/ - 1

В Пърсовата семиотична теория всеки *знак* има обект, към който се отнася, но не е задължително този обект да има физическо битие. Той може да бъде мисъл, нещо мечтано или сънувано, или въображаемо същество като единорог. В традициите на емпиричната или позитивната семантика сериозно се разглеждат само твърдения, които имат истински **референти**, защото само те могат да имат истинна стойност. Според едно крайно становище думите извеждат *значенията* си от нещата, за които се отнасят. Сосюровото схващане по този въпрос е, че думите вземат *значенията* си от своята *парадигматична* структура: от връзките си с други думи, така че **референцията** е произволна и случайна и във всички случаи е извън обекта на *семиотиката*.

20

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

21

РЕФЕРЕНЦИЯ /РЕФЕРЕНТ/ - 2

Като крайност на тази позиция се явява твърдението, че **референция** въобще не съществува. В Пърсовата семиотика *иконичните и индексни знаци* се дефинират чрез отношенията им към техните **референти**, а *символите* – чрез мястото им в дадена конвенционална или произволна система. Така Пърс допуска определена гъвкавост, която отричат и крайните емпирици, и крайните семиотици. По този въпрос аз споделям неговото схващане.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

22

СЕМАНТИКА /СЕМАНТИЧЕН/

В *семиотиката* на Чарлз Морис **семантиката** се отнася до онзи аспект на *семиотиката*, който се занимава със значенията на *знаците* преди употребата им в даден конкретен изказ /другите аспекти са *синтактиката* и *прагматиката*/. **Семантиката** на Морис води до това, което Сосюр нарича асоциации, а по-късните семиотици – парадигми. Пол Рикьор се опитва да ни убеди, че *семиотиката* се интересува само от *парадигматични* отношения и че **семантиката** е учение за пропозициите и тяхното *референциално* значение. Във всекидневната реч думата има принизяващо значение: „**чисто семантично**“ значи „без оглед на последствията“.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

23

СЕМИОЗИС

В употребата на Рифатер тази дума е противопоставена на *мимезиса*. Когато четете стихотворение или възприема някаква словесна фигура, интерпретиращият понякога открива, че един буквален или *миметичен* прочит е затормозен и се налага да се създаде фигуративно значение. Процесът на създаване на фигуративно значение е **семиозис**. Той включва връщане към *парадигматичната* структура, заобикаляща отделните думи, и към *интертекстуалната* структура, обкръжаваща даден поетичен *текст*.

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

24

СЕМИОЛОГИЯ

Парижките семиотици запазват за своето поле в науката Сосюровия термин **semiologie**, поради което той остава полезно средство за разграничаване на техните изследвания от останалите работи в сферата на интернационалната *семиотика*, която господства сега в Източна Европа, Италия и Съединените щати.

and Theory

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

25

СИМВОЛ - 1

В терминологията на Пърс тази дума има точно значение, отнасяйки се до този тип *знак*, който означава по силата на произволен, конвенционален навик на употреба. Сосюровият *знак*, в който *означаващото* и *означаемото* са свързани само по силата на конвенция, по произволен или „немотивиран“ начин, е еквивалентен на Пърсовия **СИМВОЛ**. Важно е, че двамата основатели на *семиотиката* са единни по този основен въпрос. Важно е също така, че Пърс отива по-нататък и посочва две *знакови функции* /*иконична* и *индексиална*/, които не са произволни или конвенционални, докато последователите на Сосюр просто разгръщат неговото виждане за езиковия *знак* или думата върху всички *знаци*, словесни и несловесни. /следва/

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

26

СИМВОЛ - 2

В свободното пространство, създадено от тези разлики, сега се разполагат много от вътрешните спорове, които се разгарят в рамките на *семиотичните* изследвания. Разбира се, думата **СИМВОЛ** се използва нашироко с най-разнообразни значения, така че трябва да се интерпретира внимателно.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

27

СИНТАГМА /СИНТАГМАТИЧЕН/

В лингвистиката след Сосюр тази дума се противопоставя на *парадигма /парадигматичен/*. *Парадигмата* се отнася до връзките на дадена дума с другите думи в езика като цяло, извън даден определен изказ. **Синтагмата** се отнася до връзките на дадена дума с другите думи /или на граматична единица с останалите граматични единици/ вътре в рамките на определен речев акт или изказ. Значението очевидно е въпрос и на **синтагматични**, и на *парадигматични* функции. Тъй като речта винаги се проявява като поток от словесни *знаци* във времето, **синтагматичните** функции понякога биват наричани линейни. Ако малко насилим нещата по посока към метафоричното, **синтагмата** става хоризонталната ос на изказа, а *парадигмата* – вертикалната. /вж. *парадигма*/

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

28

СИНТАКТИКА

Свързана със синтаксиса, а оттам и със *синтагмата*, **синтактиката** е тази част *семиотиката* /според дефиницията на Чарлз Морис/, която се отнася до правилата, които ръководят изказа и интерпретацията. Тя трябва да се разграничава от *прагматиката* – учението за условията, които заобикалят изказа, особено отношението между говорещия и аудиторията и общата ситуация на общуването. /вж. *прагматика* и *семантика*/

A READER

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

29

ТЕКСТ

Множество сигнали, излъчени чрез някаква среда от отправител до получател с помощта на определен код или комбинация от *кодове*. Получателят на такова множество сигнали, възприемайки ги като **текст**, започва да ги интерпретира в съответствие с подходящ *код* или *кодове*, които има на разположение. Подходът към един литературен изказ като към **текст** означава да го разглеждаме по този начин – като открит за интерпретация, макар и свързан с определени жанрови норми. В този смисъл **текст** /Text/ се противопоставя на творба /Work/, което предполага затворена и самозадоволяваща се даденост. Това не е строго разграничение, а въпрос на смислови ударения и нюанси.

РЕЧНИК НА СЕМИОТИЧНАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ

Робърт Скоулз

30

MODERN
Criticism
and Theory

Презентацията представя текста на Робърт Скоулз „Речник на семиотичната терминология“ (В: Семиотика. Материята на мисълта. Съст. Ив. Младенов. С., 1991, „Наука и изкуство“, с. 212-222) в превод на Палма Златева. Всички права на автора, съставителя, преводача и издателството са запазени. Презентацията е с образователна цел и е за нуждите на студентите от модул „Семиотика“ в НАТФИЗ „Кр. Сарафов“.

издание на Център за семиотични и културни изследвания, 2017
Само за учебни и образователни цели